

Képzőművészet az Igaz Szóban 1965–1975 között

Különlegességek tárháza (is) a folyóiratban

SZUSZÁMI ZSUZA, PhD

Szerkesztő, Marosvásárhelyi Rádió / Redactor, Radio Târgu-Mureș

E-mail: szuszami@gmail.com

Abstract (*Art in the Literary Magazine „Igaz Szó” between 1965-75. „House of Peculiarities” in the Magazine*)

Before 1989 Igaz Szó, in lack of a professional art magazine in Romania, such as de majority of the Hungarian cultural publications, assumes the responsibility of promoting Hungarian arts in Romania. The reflections, notes on exhibitions appear frequently, due to this we have a vivid image about the evolution of critical approach and reflection on fine arts in the above mentioned period in Romania.

Keywords *Igaz Szó; notes on art exhibitions; painting; sculpture; graphics*

Rezumat (*Arta plastică în revista Igaz Szó în perioada 1965-1975*)

În lipsa unei reviste profesionale de artă în limba maghiară, revista Igaz Szó s-a angajat înainte de 1989 în propagarea artei plastice maghiare din România. Fiindcă aceste relatări erau destul de frecvente în revista publicată lunar, aceasta reflectă cel mai puternic căutările de drum ale artei plastice și ale artiștilor plastici din zonă. Tot din revista Igaz Szó obținem și o imagine de ansamblu asupra evoluției criticii de artă din perioada respectivă.

Cuvinte cheie *Igaz Szó, reflexii despre vernisaje, pictură, sculptură, grafică*

*A tanulmány részlet a *Képzőművészet és lapkultúra az 1968-as korszakváltásban. Művészeti útkeresések a romániai magyar sajtóban 1965–1975 között* című doktori disszertációból.

A mai *Látó* elődje, az *Igaz Szó*, rendszeresen reflektált a romániai magyar képzőművészeti életre, akárcsak az *Utunk* vagy a *Korunk*. Mindhárom kiadvány feladatának tekintette, megfelelő szakfolyóirat hiányában, bemutatni a helyi képzőművészeti élet sajátosságait, beszámolni kiállításokról, interjúkat, portrékat, kritikát közölni. Az *Igaz Szó*, havi rendszerességgel megjelenő folyóirat, a *Művész-*

világ rovatban számolt be a képzőművészeti életről. Az 1965–1975 közötti időszak rendkívül izgalmas, változatos képét nyújtja a művészetkritika kialakulásának, a szakma fejlődésének. Az időszak első éveiben, vállaltan, az *Igaz Szó* többnyire olyan művészeket mutatott be, akik valamilyen szempontból közel álltak a laphoz, a szerkesztőséghez. Tanult, kiforrott kritikusréteg hiányában a folyóirat olyan szerzőket kért meg képzőművészeti jellegű írások közlésére, akik maguk is valamilyen módon közel álltak a képzőművészethez, affinitásuk a témához erősebb volt az átlagénál. Így írt inkább képzőművészeti jegyzetnek minősülő beszámolókat Fodor Sándor, Szilágyi Domokos, vagy írták meg személyes hangvételű, szakmailag már megalapozott, erőteljesen egyéni hangvételű észrevételeiket kiállításokról képzőművész kollégák. Az *Igaz Szó* képzőművészeti témájú írásait elsősorban egyfajta személyesség, bensőségebb hangvétel jellemezte, a szakmaiság természetesen alapkövetelmény volt, de a kritikai hangvétel nem minden esetben. Az időszak második felében, a szakemberek megjelenésével, a kritikailag megalapozott írások egyre gyakoribbá váltak, ezzel természetesen a folyóirat képzőművészeti színvonalát is növelve. A *Korunkkal* ellentétben, az *Igaz Szó* elsősorban az erdélyi képzőművészeti életet követte figyelemmel, a marosvásárhelyit és a székelyföldit, ritkán kalandozott a Partium vagy a Bánság felé. A kolozsvári képzőművészeti életről szóló beszámolók gyakoriak voltak a lapban, elsősorban az ott élő és közlő szakembereknek köszönhetően. Az 1965–1975 között felnőtt és kialakult kritikusgeneráció tagjai minden fontosabb sajtóorgánumban közölték írásaikat. Ők azok, akik majd 1989-ig meghatározó szerzői a romániai magyar képzőművészeti írásoknak, köteteknek, monográfiáknak.

A tárlatjegyzetek soha nem képezték az *Igaz Szó* erősségét, noha mindvégig kisebb-nagyobb rendszerességgel jelen voltak a voltak a folyóiratban. A Képzőművészeti Alap marosvásárhelyi fiókjának közös, időszakos kiállításairól kezdetben Kováts Iván számolt be, írásai azonban rendszerint részrehajlóra sikeredtek, a kritikai követelményektől igencsak távol álltak. Az 1964-es Téli Tárlatról ugyan átfogó elemzésre törekedett, és ha megalapozott kritika ezúttal sem született, de az mindenképpen leszűrhető az írásból, hogy: a grafika „színvonala magasán kimagasló”¹ volt, akárcsak a plakátgrafikáé, amely „végre a szokottnál magasabb színvonalon jelentkezett”.² A szerző elmarasztalta a szoborfelhozatalt, amely véleménye szerint „nem különösen gazdag, de nem is jelentéktelen”.³ Az írás kiemelt néhány alkotót, például Haller Józsefet, aki szobrászként indult, de akkor már előtérbe kerültek pasztelljei, amelyek a kiállításon is figyelemre méltóak voltak. Kováts Iván érdeklődését pedig elsősorban az absztrakt hatások keltették fel, Haller József kapcsán Picassót emlegette, egyáltalán nem pozitív értelemben. Kováts Iván írásából általában arra következtethetünk, hogy 1965-ben a szakma fenntartásokkal viszonyult az elvont irányzatokhoz, nem kevésbé Picasso Guernicájához, amely, Kováts Iván szerint „szabálytalan négy- és ötszögletű szekérekereket”⁴ ábrázol, ami pedig „szekéranatómiai képtelenség”.⁵ „A nyilvánvaló vagy látszólagos képtelenség csak akkor fogadható el, ha valóban kifejez (tudatosan és eredményesen vagy tudat alatt, de eredményesen)... egy gondolatot.”⁶ Kováts Iván odáig merészkedett írásában, hogy a kiállító és az alkotások számbavétele

után, kritikusai tanácsokkal látta el a művészeket arra vonatkozóan, hogyan gondolják tovább képeiket.

Az 1965-ben szervezett, kolozsvári és marosvásárhelyi tartományi kiállításról ismét Kováts Iván jóvoltából olvasható a közönség. A szerző ezúttal is megrögzött konzervativizmusának (akadémizmusának?) adott hangot, hevesen ellenezett bármilyen avantgárd irányzatot. A kolozsvári tárlat kapcsán az absztrakt ellen üzent hadat: „A befutott absztraktból esetleg egyszerű faldíszítő lesz 10-15 év után; ha viszont egyik napról a másikra a legremekebb, alapos rajztudással megszerkesztett realista kompozíciókkal fogja káprázatba ejteni kor- és kortársa-it... akkor egykori absztrakt képeinek ára – és hitele – alighanem elszáll”.⁷ A szerző kifogásolta a kolozsvári kiállítás „zsúfoltságát és tervszerűtlen rendezését”,⁸ de azért kiemelt néhány művészt és alkotást. A grafika kapcsán, noha példákkal is élt, meglehetősen szakszerűtlenül jegyezte meg, hogy: „a nagyarányú grafikai termés a részletes elemzés kísértését eleve távol tartja tőlünk”.⁹ A marosvásárhelyi tartományi kiállításról szóló beszámolóját a kritikus szintén a tárlat rendezési elveinek kifogásolásával indította, majd a technika és az anyag megjelölésének hiányát róta fel a szervezőknek. Kováts Iván ebből az anyagból is kiragadta az absztrakt alkotásokat: „Ifj. Kulcsár Béla Anyaság című márványa az absztrakt háttérán mozog; anya és gyermeke túlságosan is kocka alakú skatulyába szorult”.¹⁰ A nem megalapozott, könnyedén odavetett és személyeskedő, kissé cinikus kijelentések hiteltelenné tették Kováts Iván írásait. A marosvásárhelyi közös tárlatokról szóló beszámolók ezután meg is szűntek az *Igaz Szóban*, az *Utunkban* azonban továbbra is rendszeresen megjelentek a tudósítások.

Az egyéni kiállításokról szóló beszámolókat többnyire a személyes hangvétel jellemezte, már csak azért is, mert ezek olyan szerzők tollából születtek, akik nem is törekedtek a kritikai hangvételre. A művek megérintették őket, és az élmény hatására jegyzetben, egyéni szemszögből írták meg mindazt, amit a kiállítóteremben láttak. Ezek az írások gyakran súrolják, látszólag, a naivitás határát, értékük azonban nem elsősorban szakmai, hanem kordokumentumok, vagy kuriózumként olvasandók olykor nagynevű írók életművének kiegészítéseként.

Deák Ferenc első egyéni tárlatáról Fodor Sándor írt az *Igaz Szóban*. A kiállítás, a szerző szerint, a sokoldalú grafikusművészt mutatta be – tartalmazta, többek között, a *Népballedák* sorozat és az *Eminescu-illusztrációk*, a *Sulina-* és a *Város-sorozat* néhány linómetszetét. Fodor Sándor írásából is kiderült, személyes jó ismerője Deák Ferencnek, akinél „mindig a vívódás eredményét látjuk a papíron. Pedig a formával ugyancsak kísérletezik (...) fekete-fehér színfoltjaival hallatlan tömörséggel tud kifejezni tragédiát, drámát, szívszorító feszültséget, ugyanakkor pedig – itt különösen rézkarcaira gondolok – minden finomságuk és hajlékonyságuk mellett biztos vonalai merész folytatódásaikkal, egymást-metszéseikkel, igen árnyalt, izgalmas lírai mondanivaló ábrázolására alkalmasak”.¹¹

Székelyudvarhelyen, 1965 tavaszán, több mint hatezren látták Balázs Imre és Nagy Pál grafikai kiállítását, ami szintén figyelemre méltó szám, tekintettel arra is, hogy Székelyudvarhelyen képzőművészeti élet akkoriban alig létezett, ezért is volt létjogosultsága a közös vándorkiállításnak. A közönségnek volt igénye a mű-

vészetre, a tárlatot ugyanis Gyergyószentmiklóson és Csíkszeredában is bemutatták, a három városban összesen huszonezren tekintették meg. A cikket jegyző Hajdu Győző, aki képzőművészeti jellegű írásokkal ritkán jelentkezett, inkább a vándortárlat fontosságát taglalta, mint műelemzést írt. „A grafika iránti érdeklődésnek ez a mérete nem csak az új műértő közönség kialakulását jelzi, hanem azt a reális művészi-esztétikai értéket is, amelyet ez a nagy tömeghatású kiállítás képvisel.”¹²

Paulovics Lászlónak 1965-ben a bukaresti Magheru-teremben, szervezett kiállításáról Páll Árpád írt. Jól felépített kritikájában értékelte a művészt, akit „az impresszió túl, elsősorban a téma gondolati tartalma foglalkoztat”.¹³ A tárlat három év anyagát tartalmazta, az akkor még fiatal művész pedig már érett korszakába érkezett, sőt, „grafikai között még több az érett alkotás”.¹⁴ A kritikus értékelte a realizmusnak azt az útját, amelyen Paulovics László haladt akkoriban, noha ugyanakkor az elvont dolgok is jelen voltak az alkotásokban, „mert az elvonatkoztatás nem a valóságtól való menekülést, hanem a valóság értelmének teljesebb, intellektuálisabb feltárását szolgálja”.¹⁵ Páll Árpád fontos felvetést fogalmazott meg Paulovics László művészete kapcsán: „a legújabb irányzatokkal a hazai törekvésekbe beágyazva, azokba beleötvözve kísérletezzünk tovább, s képzőművészeink ne ingadozzanak szeszélyesen a különböző irányzatok között”.¹⁶

Molnár Dénes első egyéni kiállítása 1970 tavaszán nyílt meg Marosvásárhelyen, a Stúdió előcsarnokában. A tárlatról a művésztárs, Páll Lajos számolt be frappáns, egyéni hangvételű írásában. A szerző a kiállító művész bőrébe bújva latolgatta, milyen érzések keríthették hatalmába a művészt a megnyitó pillanatában. Páll Lajos szintén nem állt távol ezektől az érzésektől, ő is alig volt túl első kiállításán. Molnár Dénes rajzait, „gondolati alkotásait” nem lehetett „izgalom nélkül olvasgatni”, a művész az „élet történeteit meséli” – vélte a cikk szerzője. „Kielezett, megnyújtott figurái az anyagtalanság határáról indulnak el, már-már eljutva egy erkölcsi formuláig, de Molnár Dénes nem átallja mindezt valami groteszk keretbe foglalni”.¹⁷

Bukarestben, 1971-ben nyílt meg, Domokos Lehel szobrászművész első egyéni tárlata. Hajdú Zoltán három fémszobrot mutatott be a kiállított anyagból az *Igaz Szóban*, miután részletesen ecsetelte a kiállítóhelyiség előnytelenségét, amely a szobrok monumentalitását hátrányosan befolyásolta. „Ezek a szobrok nem hagyományos értelemben vett alkotások. Modern művek, ami természetesen nem jelent gyökértelenséget, még csak hagyomány-nélküliséget sem.”¹⁸ Ez a megfogalmazás ma már felesleges lenne, akkoriban azonban még azt bizonyította, hogy sem a szakma, sem az olvasók nem voltak hozzászokva a „modern művekhez”. A nézőt mintha figyelmeztetni kellett volna, hogy egy kiállításra betérve „nem hagyományos” alkotásokat fog látni. „Ami ezekben a szobrokban első látásra szembeütő, a modern vonalvezetés harmóniája, a magasba szökkenésnek, a kitérésnek ez a korszerű harmóniákban megvalósuló szépség áhítata, az életbehatolás újszerű látásmódja és igénye...”¹⁹

1974-ben volt Mohi Sándor első dési gyűjteményes kiállítása, amelynek keretében portrét, csendéletet, utca- és tájképeket állított ki. Kritikusa, Gottlieb Rózsa írta róla, hogy a „képi egyensúlyt fenntartó vonzás és taszítás szilárdan fogja

össze a megbonthatatlan formákat (...) sem hozzátenni, sem elvenni nem lehet”.²⁰ Mohi Sándornak akkor már nem kellett bizonyítania, még abban az esetben sem, ha éppen új utakra (is) tévedt, vagy kénytelen volt elkalandozni. „Munkát ábrázoló képei mélyről feltörő vallomások a munka szépségéről. (...) Érzékenyen reagál szocialista jellemünkre, múlt és jövő ellentéteire”.²¹ Ebben az írásban már megjelentek a szocializmust dicsőítő szófordulatok. A cikk távolságtartó, ám mégis pontos észrevételekkel elemezte Mohi Sándor alkotásait, anélkül azonban, hogy valami újat tett volna a Mohiról kialakult képhez.

Sajnos kevés írást ért meg az a sorozat, amely már 1965-ben elindult az *Igaz Szóban*, és amelyet Szilágyi Domokos jegyzett a fővárosból, ennek címe, stílusosan, *Bukaresti levél* volt. A levél témája, minden esetben, valamilyen képzőművészeti esemény kapcsán a szerző eszmefuttatása, gondolatai voltak. Az írások műfajilag nem határozhatók meg, Szilágyi Domokos egyéni hangvételű műelemzését is nyújtotta alkotásoknak, kiállításoknak. A költő nem törekedett művészettörténeti, szakmai elemzésekre, sem a címben is szereplő *levél* bármilyen műfaji követelményének kimerítésére. Szilágyi Domokos csupán írt, a maga módján, s közben leleplezett. Balogh Angéla és Balogh Péter családi kiállításáról szóló levele 1965-ben jelent meg, az *Igaz Szó* novemberi számában;²² decemberben már Román Viktorhoz címezte levelét egy bukaresti kiállítás kapcsán és az ott látott szobrok ámulatában: „Ismerem műtermedet melybe szobraid, rajzaid lopnak fényt, jobban mondva visszatükrözik a fényeket, melyeket Te oroztál a külvilágtól; s a fényben fürdő formákat s a formában rejtőz embereket, az emberi külvilágot – így teljes a kör.”²³ Szilágyi Domokos minden *levelét* a „szeretet diktálta”,²⁴ mindegyikből az ember és alkotása iránti őszinte csodálat áradt, ezek a személyes észrevételek, életút-vázlatok, baráti rajongások a legbensőségesebb, nyelvi bravúrokkal telített olvasmányokká váltak a folyóiratban.

1966 tavaszán kortárs francia festők kiállítását szervezték Bukarestben, a Dalles-teremben. A tárlat címe ihlette Szilágyi Domokos újabb *Bukaresti levelét*, amelyben elsősorban a *kortárs* jelzőn töprengett, a francia festészetet, pontosabban a nagy párizsi festőket idézte, akik közül csak kevesen voltak jelen a szóban forgó tárlaton. Fényképük azonban visszaköszönt, ami szintén élvezetes eszmefuttatásra készítette Szilágyi Domokost. A kiállítás tanulsága is frappáns volt: „szép, ámbár kicsi; tanulságos, ámbár szelíd; s ha végignézte az ember, kezdheti előlről a töprengést: milyen kérdések izgatják a kortárs francia festőket a huszadik század hetedik évtizedében?”²⁵

Fotóművészettel kapcsolatos írások nem csak az *Igaz Szóban* voltak ritkák, sem a *Korunk*, sem az *Utunk* nem bővelkedett bennük. Bizonyítéka ez annak, hogy a művészeti ágának a hatvanas-hetvenes években Romániában még nem volt rangja. Erdélyi Lajos írásában Haragos Zoltán fotóművészt és képeit mutatta be a hazai közönségnek, mivel a művész hírneve külföldön már biztosított volt, míg itthon alig ismerték. Erdélyi Lajos cikke a fotográfia elismertetéséért vívott harc szócsövévé vált, akárcsak cikkeinek java része, amelyek a fotóművészet népszerűsítését célozták. Erdélyi Lajos írásaiból az derült ki, hogy fotóművészek képeit alig vásárolta a közönség. „Módot kellene találni rá, hogy a fotóművészet fejlődésének, nyilvánosság elé jutásának anyagi feltételeit is biztosítsuk. S a jövőben

arra is kell majd gondolni, hogy a fotóművészet megélhetést biztosító hivatássá lépjön elő.”²⁶ Erdélyi Lajos észrevételei több ízben is igaznak bizonyultak. Marx József Marosvásárhely egyik legnagyobb fotóművésze volt, aki számtalan díjat és elismerést szerzett külföldi kiállításokon, a Fotóművészek Nemzetközi Szövetségének is tagja volt. A „fotóriporterről” – ahogy magát nevezte a művész – születésnapja alkalmából Jánosházy György írt az *Igaz Szóban*. „Az élet hamisítatlan lüktetését, hullámzását figyelni érzékeny szemmel, éber lencsével; a mozgás, a változás igazságát, a futó pillanatban rejlő örökérvényűt fürkészi, kutatja, az egyszerűen megbúvó törvény színváltozásainak dinamikus, mindig új és üde szépségét kínálja.”²⁷ Jánosházy György írása frappáns, összefoglaló jellegű volt, de távolról sem kimerítő. Nem szólt Marx József munkáiról, világlátásáról.

Ugyancsak Erdélyi Lajosnak volt köszönhető az újabb fotografiai jellegű írás az *Igaz Szóban*. A Párizsban élő Almásy Pállal beszélgetett a szerző, akit a „földkerekség legviláglatottabb fotóriporterének”²⁸ tartott. Fél évszázad távlatából érdekes Almásy Pál megállapítása, aki akkoriban a szöveg, az írott betű mellett tört pálcat, és képtelenségnek tartotta, hogy a képi kultúra valaha elhatalmasodik majd az írás felett. „Úgy vélem, minden fotóújságírónak közös célja, hogy amikor egy információt képi formában közlünk, azt a lapok vásárlói ne *nézzék*, hanem *olvassák*. (...) Én nem komponálom, hanem *szerkesztem* fényképeimet.”²⁹ Akkoriban Almásy Pál még a televíziót sem tartotta a képes újság ellenfelének, „ha a tévénező érdeklődését sikerül felkelteni bizonyos esemény iránt, akkor nyomban megkeresi a képeslapokban ugyanezt a témát, hogy újabb és másfajta információkat is kapjon”.³⁰

Képzőművészetről, alkotási folyamatról, irányzatokról szóló írások, főképpen alkotóművészek tollából, ritkán jelentek meg az *Igaz Szóban*, ezeknek elsősorban az *Utunk* volt a fóruma. *Tegnap és mai gondok* címmel jelent meg 1970 tavaszán, folytatásban, Márkos András szobrászművész írása, amelynek célja a vitaindítás volt, nemcsak képzőművészek, hanem „műbírálok” irányába. A többoldalas írások részletesen taglalták Márkos András művészetről vallott nézeteit, a műalkotás szerepét a társadalomban, rendeltetését, kapcsolatát a közönséggel vagy a vásárlóval. A művész remekül ráérezett a közönség és az alkotás között kialakult távolságra, ennek okait, majd pedig a műkritika, a „bírálok” hiányának problémáját vázolta. Utóbbiak ugyanis hidat képezhettek volna, vélte, alkotás és közönség között, már amennyiben megfelelő kritikát tudtak volna biztosítani. Márkos András határozottan elutasította azt a megállapítást, miszerint „a művészet a megismerés egyik formája” lenne. „Mert a tudományos megismerés célja a megállapítás, a művészeté viszont, még a legbanálisabb naturalizmusé is bizonyos mértékig a hatás, a művészi, az érzelmi-emberi ráhatás.”³¹ Márkos András a művészi formanyelv elemeit is boncolgatta, számokkal, rajzokkal, képletekkel alátámasztva; elemezte, hogy miként változtak a művész alkati sajátosságai, mi érdekelte elsősorban a művészt a világból? A művészi alkat vázolásánál is számokkal játszadozott, majd három nagy előd, Rubens, Rembrandt és El Greco művészetét is megidézte. Az írás érdekfeszítő és különös. Bizonyította, hogy a művész több szempontból is szem előtt tartotta a világ kapcsolatát a művészettel, ugyanakkor az egzakt tudományok felőli megközelítés sem állt messze tőle. Márkos András-

nak ez az írása, Gálfalvi Zsolt egykori főszerkesztő-helyettes szerint, nem eredményezett semmilyen vitát.³²

Vetro Artúr többnyire az *Utunkban* közölte írásait, gondolatait a képzőművészetről, elvéve a *Korunkban*, és még ritkábban az *Igaz Szóban*. 1973-ban azonban a művészek, a közönség és a kritika sajátos kapcsolatáról jelent meg írása az *Igaz Szóban*. Vetro Artúr sajátos stílusában igyekezett különbséget tenni művészet és álművészet között, jól elkülöníthető csoportra bontotta a hivatásosokat, a műkedvelőket és a kontárokat. „A műalkotás alapja mindenkor valamely megegyezés, konvenció volt.”³³ Ebből a gondolatból kiindulva boncolgatta a mű, a művész, a társadalom, a kritikus bonyolult viszonyát: „A ma művésze sok esetben egyedül maradt. És a kritikus ahelyett, hogy hidat verne mű és közönség közé, a szakadék felett gyakran összekacsint inkább profétájával.”³⁴ Olyan korszakban él az ember, amelyben „a feladatok és a célok többértévé váltak”,³⁵ a művészet is átalakult, a műalkotások kikíváncsoznak a belső térből, a falak közül, „új elméleti alapokra”³⁶ lenne szükség.

Gy. Szabó Béla rendszeresen fogalmazta meg gondolatait írásban is, nem csupán a metszet vagy a pasztell nyelvén. *Balatoni színek fekete-fehérben* című írásában a metszés művészetét elemezte. Gy. Szabó Béla hosszú ideig kísérletezett a táj és a víztükör megjelenítésével fametszet formájában. „Tájat, különösen lírai tájat úgy metszeni, hogy abból mestermű kerekedjék és a nézőt is magával sodorja: nehezebb, mint arcot, alakot vésni. Utóbbi esetben a drámai kifejezés nagyobb lehetősége megkönnyíti a munkát. Nem csodálható hát, ha első szabad tájmetszeteim csak jó kétszáz emberi alakos lap után jöttek létre, de azok is csak tenyérnagyságban szerénykedtek és többnyire színesek voltak. (...) Állóvíz nagyobb lélegzetvételi megjelenítésére csak tizenkilenc év munkásság és jó hetedfélszáz fametszet után került sor.”³⁷ A szénnel dolgozó grafikusok zöme mindig azt vallja, hogy színesen látja a világot, a papírra vetett fekete-fehér árnyalatainak is végtelen színessége van. Gy. Szabó Bélánál sem volt ez másképpen: „Átnézve munkáimat – bevallom – nagy merészségnek látom, amit tettem. (...) Én ugyanis akkor is színeket érzek, amikor csak fehér-feketével dolgozom.”³⁸

Kuriózum és egyedi eset Ferenczy Júlia *Szigligeti mozaik* című írása az *Igaz Szóban*, amely valóban mozaikszerűen nyújtotta egy szigligeti alkotóházban, rajzolással töltött hosszabb nyári időszak élményeit. Ferenczy Júlia sem reprodukciókkal, sem írásaival nem szerepelt a folyóiratokban a kutatás tárgyát képező időszakban. Érzékeny mesélés, a természet aprólékos megfigyelése és bemutatása jellemezte az írást, akárcsak az alkotótáborban készült képek. Kordokumentum is, az írásból kiderült, hogy „Iványi Grünwald is kéken szerette a vizet, Egri sárgán látta”.³⁹ Az Esterházy-kastély udvarán és környékén, Szigligeten, sokan megfordultak a művészek közül abban az időszakban.

Képzőművészeti irányzatok bemutatására elsősorban a *Korunkban* került sor szinte havi rendszerességgel. Az *Igaz Szó* ugyan 1966-ban elindított egy sorozatot *Irodalom és iskola* címmel, amely havi rendszerességgel jelentkezett, és amelynek keretében különböző európai irányzatok ismertetőjét szolgáltatta a folyóirat. Az irányzatoknak elsősorban irodalmi vonatkozásairól olvashattunk, de képzőművészeti utalások is szerepeltek az írásokban. A sorozat az expresszi-

onizmussal kezdődött 1966 januárjában, majd folytatódott a barokkal, a klasszicizmussal, a reneszánszsal, a szimbolizmussal, sőt Kós Károly irodalmi tevékenységét is terjedelmes cikkben elemezte Izsák Márton. Majd következett, a további lapszámokban, a futurizmus, a naturalizmus. A sorozat év végéig ki is futott, értéke kétségtelenül az volt, hogy összefoglaló jellegének köszönhetően, igyekezett rendet teremteni az irodalmi-művészeti irányzatokban.

A képzőművészetben hivatalosan a hatvanas évek közepéig tartott a szocialista realizmus időszaka. Szőcs István tíz év távlatából elemezte a korszakot, amelyben, véleménye szerint, szakmailag megalapozott remekművek is születtek, mivel a korszaknak „nem az eszményeivel volt a hiba”, hiszen „eszményei tulajdonképpen azonosak a humanista művészet örök hitvallásával: a művészetnek nem csak a szépet, hanem a jót és az igazat is kell szolgálnia, a jón és igazan értve a társadalmi-politikai »jókat« is. A művészetnek hitet kell tennie a társadalmi igazságosság, az emberi egyenlőség, a békés alkotás, a hősiesség nagy emberi teljesítmények mellett”.⁴⁰ Szőcs István „művészi értékű kordokumentumnak”⁴¹ tartotta az akkoriban született munka- és forradalomábrázolásokat. Mivel a szocreál korszakát már akkor is a sematizmus időszakának nevezték, Szőcs István azt próbálja kideríteni, „mi tette a sematizmust sematizmussá”, és min kellett volna túllépnie a művészetnek és a társadalomnak, milyen gondolatársításokat kellett volna elvetni a korszak elemzése során? A válasz egyszerű: „a művészetet *kívüli* tényezők: a művészi tevékenység irányításának és a műalkotás értelmezésének *módja*”,⁴² jelesen az úgynevezett bírálóbizottságoknak és irányítóbizottságoknak a tevékenysége, kulcsszerepe az alkotófolyamat minden területén. Szőcs István a műkritikusok szerepét is bírálta, akik olykor a kor igényeivel együtt alakultak: „sok közülük más vizekre evezett, vagy örökre elhallgatott, vagy korábbi álláspontjával homlokegyenest ellenkező elvet kezdett vallani”.⁴³ Az írás 1971-ben született, benne helyenként az elfogultság is felvillant. Szőcs István ugyanis a következőképpen összegzett: „Kár, hogy nem egy művész, aki annak idején a realizmus útján, a nagy kibontakozás irányába megtette az első lépéseket, a kordivat változásának követése miatt veszni hagyta »befektetéseit« és nem maradt hű azoknak az éveknek a célkitűzéseire – mert most már zavartalanul dolgozhat...”⁴⁴

Külföldi művészeket bemutató írások viszonylag ritkán kaptak helyet az *Igaz Szóban*. Paul Klee bukaresti kiállításáról 1969 tavaszán Mezei József számolt be. A szerző a művész életpályáját, szemléletét foglalta össze az első ízben szervezett, rendhagyó Klee-tárlat kapcsán.⁴⁵ Ugyancsak Bukarestben volt látható, 1970-ben, Constantin Brâncuși retrospektív tárlata, erről szintén Mezei József írt átfogó elemzést. A többoldalas kritika jól dokumentált, szakmailag megalapozott elemzése volt a legnagyobb román származású szobrászművész útjának. Kitért a „modern szobrászat atyamesterének”⁴⁶ válságidőszakaira, útkereséseire, azokra a periódusokra, amelyekben szintén remekművek születtek, noha a szakma és az utókor „a válság időszakának” nevezi Brâncuși kitérőjét a primitív művészet irányába. Mezei József remek érzékkel vont párhuzamot Rodin és Brâncuși Csókja között: „Brâncuși ott tört át, ahol a legkevésbé lehetett várni, az elszemélytlení-

tést abban a műfajban vittre a legvégletesebb formájáig, amelynek lényege addig éppen a személyiségjegyek kiexponálása volt – a portré műfajában”.⁴⁷

1970-ben, Budapesten, a Múcsarnokban Victor Vasarely képeiben gyönyörködhetett a közönség, erről a tárlatról számolt be Páll Árpád a márciusi lapszámában.

A pártideológia erősödésével Nicolae Ceaușescu elvtárs egyre több beszéde, felszólalása jelent meg a lapokban, így az *Igaz Szóban* is. 1971 júliusában a harmadik oldalon olvashattuk a művészetről, művészet hatásáról szóló, pártkongresszusi határozatot: „Azt akarjuk, hogy a művészet és az irodalom a népet szolgálja, írjanak és alkossanak a munkásosztálynak, a parasztságnak, az értelmiségnek az összes dolgozóknak. Az irodalmi és művészeti alkotásokban stílus- és formaváltozatosságot kívánunk. De mint ahogy azt korábban is mondtam, a koncepció, az ideológia, egyetlen egy kell, hogy legyen: a munkásosztály forradalmi ideológiája és koncepciója. A művészetnek egyetlen célt kell szolgálnia: a szocialista, kommunista nevelést”.⁴⁸

Az 1973-as évet Nicolae Ceaușescu köszöntésével indította az *Igaz Szó*, majd a *Művészvilág* rovatban terjedelmes interjút közölt Tamara Dobrin elvtársnővel, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács alelnökével. A beszélgetést, amely a Köztársaság 25. évfordulója alkalmából készült, bizonyos Kovács János jegyezte le. „A dialektikus összefüggés, egyrészt a képzőművészet fejlődése és a művészek eredményei, másrészt korunk sajátos társadalmi gazdasági átalakulása, a szocializmus dinamikája között – tagadhatatlan”⁴⁹ – jelentette ki Tamara Dobrin, aki azt a nagyszabású kiállítást is megemlítette, amelyet az évforduló kapcsán szerveztek Bukarestben, és amelyről az *Utunk* szintén részletes beszámolót közölt. Az elvtársnő a magyar képzőművészek érdemeit is felsorolta, több nevet is kiemelt azok közül, akiknek munkáit az állam megvásárolta, és akiket magas kitüntetésben részesített. „Törekvéseik és újító szellemű kereséseik a művész társadalmi felelősségének eszményét kívánják elmélyíteni és művészetüket akarják tökéletesíteni, hogy szüntelenül megújuló kifejező erővel alkossanak olyan műveket, amelyek hathatósan hozzájárulnak a szocialista társadalom emberének lelki gazdagságához.”⁵⁰

Az *Igaz Szó* egyik főszerkesztője abban az időszakban Gálfalvi Zsolt volt, aki egy visszatekintő beszélgetésben úgy emlékezett, hogy az 1965–1975 közötti időszakban a „legkevesebb probléma a cenzúrával volt” a képzőművészeti jellegű írásokban. Gálfalvi Zsolt: „Nem emlékszem arra, hogy jelentősebb összeütközéseink lettek volna. Nyilván, hogy nem akartunk reprodukálni olyan képeket, amelyek a politikai életet vagy a történelmet közvetlenül érintették, mert ezek jelentettek problémát, hanem a képzőművészetnek a maga sajátos tematikáját, nyelvezetét közvetítettük a lapban. Nagyon fontos volt nekünk, hogy ezek a lapok vonzóan, jól nézzenek ki, noha a nyomdatechnikai feltételek nem voltak a legtökéletesebbek, ezen a téren mindig sok nehézségünk volt. Ahogy haladtunk előre az időben annál több gond volt a papírral, mert a romániai papírellátás az enyhén szólva, meglehetősen zavaros és minőségileg is rossz volt. Visszatérve: az illetékes ellenőrző szervek nyilván nem lelkesedtek azért, hogy rendszeresen közöltünk olyan képzőművészeket is, akik 1956-os szereplésük miatt megtorlást szenvedtek. Páll

Lajit, Balázs Imrét trendszeresen közöltük. Ezért morogtak, de nem vették ki őket a lapból. Nekünk elég nagy gyakorlatunk volt, hogy ezt hogyan kell kezelni és megoldani. Ebbe beletartozott az is, hogy a különböző művészeti ágak képviselői között aktív kapcsolat volt, jó néhány képzőművésszel, zenésszel személyes jó viszonyt ápoltunk. Ez megkönnyítette az érintkezést. Elmentük műtermekbe, anélkül, hogy lett volna valami célunk. Nyomon követtük, hogy mi készül náluk, ők hívtak, mi pedig mentünk. A képzőművészek egy része nem mindig tudta megfogalmazni élő szóban azt, amit mondani akart, sőt küzdeni sem mindig tudtak azért, amit el akartak érni. Kevésbé voltak dörzsöltek, nem úgy, mint az irodalmi, kulturális lapok szerkesztői, akik, a maguk szakterületén kívül, járatosak voltak a közéletben, a szellemi-, kulturális életben. Nekünk lehetőségünk volt tenni az érdekükben, elősegíteni azt, hogy közlési lehetőséghez jussanak, kiállíthassanak, folyóiratokban közlési lehetőséget kapjanak”.⁵¹

Az *Igaz Szó* az 1989-es rendszerváltásig ebben a szellemben működött, a képzőművészet számára fenntartott oldalak rendszerek voltak, az írások, a személyes hangvételen túl, folyamatosan beszámoltak mindarról, ami elsősorban Marosvásárhelyen és a Székelyföldön történt a képzőművészeti életben. A *Művészvilág* címet viselő rovat bensőséges hangvételű írásai több mint két évtizeden keresztül, a vállaláshoz híven, szolgálták a művészeket és a szakmát.

Jegyzetek

- 1 Kováts Iván (1965) Téli Tárlat Marosvásárhelyen. *In: Igaz Szó*, XIII. évfolyam, 3. szám, ISSN 432–437.
- 2 Uo.
- 3 Uo.
- 4 Uo.
- 5 Uo.
- 6 Uo.
- 7 Kováts Iván (1966) Két tárlat. Kolozsvár. Marosvásárhely. *In: Igaz Szó*, XIV. évfolyam, 2. szám, ISSN 289–294.
- 8 Uo.
- 9 Uo.
- 10 Uo.
- 11 Fodor Sándor (1965) Fekete-fehér. Deák Ferenc egyéni kiállításáról. *In: Igaz Szó*, XIII. évfolyam, 6. Szám, ISSN 942–944.
- 12 Hajdu Győző (1965) Vándorok, festőcimborák. Balázs Imre és Nagy Pál grafikai kiállításáról. *In: Igaz Szó*, XIII. évfolyam, 8. szám, ISSN 302–303.
- 13 Páll Árpád (1966) Nem utánzom a természetet, hanem törvényei szerint dolgozom. *In: Igaz Szó*, XIV. évfolyam 1. szám, ISSN 113–115.
- 14 Uo.
- 15 Uo.
- 16 Páll Árpád (1966) Nem utánzom a természetet, hanem törvényei szerint dolgozom. *In: Igaz Szó*, XIV. évfolyam, 1. szám, ISSN 113–115.
- 17 Páll Lajos (1970) Történetek után. Molnár Dénes kiállításáról. *In: Igaz Szó*, XVIII. évfolyam, 5. szám, ISSN 737.

- 18 Hajdú Zoltán (1971) Domokos Lehel három szobra. *In: Igaz Szó*, XIX. évfolyam, 6. szám, ISSN 933–936.
- 19 Uo.
- 20 Gottlieb Rózsa (1975) Kristályos formák művésze. *In: Igaz Szó*, XXIII. évfolyam, 1. szám, ISSN 74–75.
- 21 Uo.
- 22 Szilágyi Domokos (1965) Bukaresti levél. *In: Igaz Szó*, XIII. évfolyam, 11. szám, ISSN 771–772.
- 23 Szilágyi Domokos (1965) Bukaresti levél Román Viktornak Párizsba. *In: Igaz Szó*, XIII. évfolyam, 12. szám, ISSN 940–941.
- 24 Uo.
- 25 Szilágyi Domokos (1966) Bukaresti levél. Kortárs francia festők. *In: Igaz Szó*, XIV. évfolyam, 6. szám, ISSN 916–917.
- 26 Erdélyi Lajos (1968) Elhivatottsága fotóművész. *In: Igaz Szó*, XVI. évfolyam, 7. szám, ISSN 107–110.
- 27 Jánosházy György (1969) Éber lencsével... *In: Igaz Szó*, XVII. évfolyam, 4. szám, ISSN 593–594.
- 28 Erdélyi Lajos (1974) Hogyan dolgozik a fotóriporter. Beszélgetés Paul Almásy-val. *In: Igaz Szó*, XIX. évfolyam, 5. szám, ISSN 670–674.
- 29 Uo.
- 30 Uo.
- 31 Márkos András (1970) Tegnap és mai gondok. *In: Igaz Szó*, XVIII. évfolyam, 4. szám, ISSN 608–617.
- 32 Interjú Gálfalvi Zsolttal. Riporter: Szuszámi Zsuzsa. Lásd: *Függelék*.
- 33 Vetro Artúr (1973) Művészet, közönség, kritika. *In: Igaz Szó*, XIX. évfolyam, 5. szám, ISSN 726–731.
- 34 Uo.
- 35 Uo.
- 36 Uo.
- 37 Gy. Szabó Béla (1972) Balatoni színek fekete fehérben. *In: Igaz Szó*, XX. évfolyam, 4. szám, ISSN 607–610.
- 38 Uo.
- 39 Ferenczy Júlia (1972) Szigligeti mozaik. *In: Igaz Szó*, XX. évfolyam, 4. szám, 1972. ISSN 610–613.
- 40 Szócs István (1971) Mi maradt a realizmusból? *In: Igaz Szó*, XIX. évfolyam, 4. szám, ISSN 600–603.
- 41 Uo.
- 42 Uo.
- 43 Uo.
- 44 Uo.
- 45 Mezei József (1969) Kleeről egy kiállítás ürügyén. *In: Igaz Szó*, XVII. évfolyam, 5. szám, ISSN 759–761.
- 46 Mezei József (1970) Új dimenziók művésze. *In: Igaz Szó*, XVIII. évfolyam, 7. szám, ISSN 100–105.
- 47 Uo.

48 Részlet Nicolae Ceaușescu elvtársnak az ideológia, a politikai és kulturális nevelő tevékenység terén dolgozó pártaktívák munkatánácsán elhangzott beszédéből. (1971) *In: Igaz Szó*, XIX. évfolyam, 7. szám, SSN 3–5.

49 Egység és sokszínűség képzőművészetünkben. (1973) *In: Igaz Szó*, XXI. évfolyam, 1. szám, ISSN 131–136.

50 Uo.

51 Szuszámi Zsuzsa: Interjú Gálfalvi Zsolttal, az *Igaz Szó* akkori főszerkesztőjével.